

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v saboto 2. februarija 1856.

Pametnik za mlade kmetovavce *).

Sostavljen je ta pametnik ali spomnjež tako, da od vseh naših domačih pridelkov pripoveduje: kako dolgo njih seme kaljivost obderži, — kakošno zemljiše se jim prileže, — kdaj je čas setve — koliko semena je treba na oral (joh) zemlje — in kako globoko naj seme pride pod zemljo.

Pšenica zimna. Kaljivost semena skozi 3 ali 4 leta.

Zemlja: močna, debela, dobro zrahljana, dobro gnojena. Čas setve: v merzlejih krajih pred, sicer pa 14 dni pred sv. Mihelom ali k večem 30 dni po sv. Mihelu. „Deni me v blato, pa ti bodem dala zlato“ — pravi stari pregovor. Semena za oral zemlje se potrebuje 2 do 2 vagána in pol. Kolikor ložeje je zemlja, toliko globokeje mora seme v zemljo priti; če je za 2 ali 3 pavce pokrito, še kalí.

Pšenica jara. Kaljivost semena skozi 2 do 3 leta.

Zemlja kakor pri zimni. Čas setve se ravná po kraji; seje se mesca sušca pa tudi še malega travna. Zemlja, če je lahka, zna seme pokrivati 3 do 4 pavce, težka pa le 2 do 3.

Rež zimna. Kaljivost semena skozi 3 do 4 leta.

Zemlja: lahka in puhla, drobna, plevéla očišena. Čas setve: 14 dni pred in 14 dni po sv. Mihelu, v merzlejih krajih pa že konec velikega serpana. „Deni me v suho, da boš pri kruhu“ — pravi star pregovor. Semena se potrebuje 3 vagáne in tudi čez. Zimne reží in dobro globoko pod zemljo djati, le za poldrugi ali poltretji pavce; povleči pa se mora dobro.

Rež jara. Kaljivost semena skozi 2 ali 3 leta.

Zemlja: močna, gnojena, rahla. Čas setve: mesca sušca do srede malega travna; pozna setev redkokterikrat dozori; kolikor pozneja setev, toliko več slame pa manj zernja. Seme mora plitvo pod zemljo priti, poldrugi do 2 pavca.

Ječmen zimni. Kaljivost: 3 do 4 leta. Zemlja:

močna, dobro obdelana in dobro pognojena. Čas setve od konca velikega serpana do sv. Mihela in še pozneje. Semena: dva in pol do 3 vagáne; ječmen naj se seje raje gosteje kakor preredko. Zemlja naj ga plitvo pokriva: pol pavca do poldrugi pavce.

Ječmen jari. Kaljivost: 1 do 2 leti. Zemlja kakor

pri zimnem. Čas setve: za veliki dveverstnati ječmen mesca sušca do konca malega travna, za mali štiriverstnati do konca rožnika. Tudi jari ječmen se mora plitvo sejati kakor zimni.

Oves. Kaljivost: 1 do 5 let. Zemlja mu je skor vsaka

ljuba, na močnem, dobro zoranem svetu naj bolje plenja; mokroto ljubi. Čas setve: konec sušca ali perve dni malega travna, mesca majnika sejan dá več plev kot ovsa. Semena: 3 vagáne. Plitvo mora pod zemljo priti, 1 do poldrugi pavce.

Koruza. Kaljivost do 5. leta; za seme se vendar naj raje jemlje koruza preteklega leta. Zemlja: močna, dobro obdelana, dobro gnojena. Sadi se malega travna, tudi izzačetka majnika, činkvantin za 4 do 6 tednov pozneje. Semena: 1 ali poldrugi vagán. Zemlja ne smé semena predebelo pokrivati, debelozernato za 2 do 3 pavce, činkvantin za poldrugi do 2 pavca.

Prosó. Kaljivost 1 do 2 leti. Zemlja: lahka, puhla, čista, tudi pešena; sterpi naj več suše. Čas setve: ko se ni več mraza bati: malega pa tudi velicega travna. Semena: pol vagána. Se ne smé močno povleči; če se je suše bati, naj se setev povalja; čez pavce ne smé pod zemljo priti.

Ajda. Kaljivost: 2 do 3 leta. Zemlja: dobro obdelana praha; v gorkejih krajih zmiraj kot drugi sad na dobro povlečeno sternišče po pšenici in reži. Čas setve: 8 dni pred sv. Jakobom; prezigodna ne plenja, prepozno slana posmodí. Semena: 2 vagána. Precej globoko, pa vendar ne pregloboko naj se spravi pod zemljo, 2 do 2 pavca in pol.

Fižol. Kaljivost do 6 let. Zemlja, kakor za vse sočivje, čista, globoko zorana, dobro pognojena, pa vendar ne predrobna. Sadi se visoka sorta izzačetka malega travna, pertlikovec konec malega travna do srede majnika; ki se pozneje sadi, ga poletinski dež rad pokonča. Semena: poldrugi vagán. Pod zemljo naj pride 2 do 2 pavca in pol.

Bob. Kaljivost do 6 let. Zemlja kakor za fižol. Sadi se konec sušca do sred malega travna. Semena: poldrugi vagán. Pod zemljo naj pride za 2 do 3 pavce; v lahki zemlji mora globokeje priti kakor v težki.

Grah. Kaljivost skozi 4 do 5 let. Zemlja kakor za fižol. Zgodnja sorta se sadi konec sušca in mesca malega travna; če pa je zemlja mokra, naj se sadi še le velikega travna, kadar se sadi pozna sorta. Semena: 2 vagána. Grah se mora dobro zavleči, vendar ne čez 2 pavca pod zemljo spraviti.

Leča. Kaljivost 2 do 3 leta. Zemlja kakor za fižol, pa bolj drobna in sprašena. Sadi se kakor grah. Semena: 2 vagána in pol. Pod zemljo naj pride le k večjem poldrug pavce, pa dobro naj se zavleče.

(Konec sledí.)

Potovanje po okrajnah natoroznanstva.

Železo. (Konec.)

Največ železa potrebuje pa dan današnji izdelovanje stróg ali mašin in železnic. Skorej vse terpežne stroge delajo zdaj iz jekla in železa, ter napravljajo vsako leto sto in sto parostrojov, valjakov, preš, pihál in vreten. Močne mlinske in druge kolesa, male in velike, lijejo sploh iz železa. Tudi skorej vse stroge za tkanje in predenje, kakor so statve, preslice, kolovrati itd. napravljajo iz železa, ali dajo jim saj železno podnožje, ker take mašine potrebujejo manj prostora od lesenih, pa terpijo dalj časa od njih.

Koliko železa je za železnice treba, se lahko predvari iz tega, da ena nemška milja (to je: dve uri hodá) dolge dvojnate železne ceste potrebuje blizo 12.000 centov

*) Vzeli smo ta „pametnik“ iz novih kmetijskih bukev, ki jih je naš roják gosp. J. Magister na Dunaji na svetlo dal v nemškem jeziku pod naslovom „Zeitgemässe Güter-Organisirung“. Sostavljen je po sicer znanih skušnjah tako pripravno, da bi utegnil mladim kmetovavcom in učencem kmetijstva prav v prid biti; tam pa tam bojo pa morebiti tudi stareji gospodarji kakošno podučno zernice v njem našli. Vred.

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 6. februarija 1856.

Pametnik za mlade kmetovavce.

(Konec.)

Ogeršica zimna. Kaljivost semena 2 do 3 leta. Zemlja: dobra, rahlja, pa tudi v slinjevki stori. Čas setve: mesca velicega serpana, v gorkih krajih tudi še le kimovca in oktobra. Semena za oral zemlje pol vagána ali en mernik. Pljito naj se dene v zemljo. Je zemlja kepasta ali če se je suše bati, naj se setev povalja.

Ogeršica jara. Kaljivost semena tudi 2 do 3 leta. Zemlja: dobra, sprijeta, močno gnojena. Čas setve: kadar več ne zmerzuje, tedaj v drugi polovici majnika. Semena se potrebuje kakor pri zimni. Pljito naj pride pod zemljo; ob bolj vlažnem vremenu ali kadar se dež pričakuje, naj se seje, da seme hitro kalí in uide bolham.

Sončnica. Kaljivost semena 1 do 3 leta. Zemlja: kakor za koruzo; sadi se malega travna do srede majnika, med krompirjem in fižolom se dobro obnaša; pri fižolu nadomestuje kole; sadi naj se tako globoko kakor koruza; da se pa več in boljšega semena pridela, naj se poleti dvakrat ali trikrat vsakemu deblu perje obere, da mu ostane le 3 do 5 perés.

Lan. Kaljivost semena 4 do 6 let. Zemlja: mu je skor vsaka všeč, da ima le nekoliko dobre persti (gnjilovce) in da je globoko zorana, in dobro zrahljana, plevéla očiščena, enmalo mokrotna, pa tisto leto ne gnojena, posebno deteljše in krompirjevše mu je tečno. Seje se po podnebnih razmerah kraja, vendar se bolj zgodnje pomladanske setve bolje obnašajo od poznejih. Lan ozmeč se seje v jeseni zgodaj; že v drugi polovici velicega serpana, čez zimo ostane in drugo leto zori. Lan jarec se seje spomladi kadar zima mine in še tisto leto zori; ajdovšček se ravno pred ajdo ali pa z ajdo seje in kmalo po ajdi ruje. Boljše je za seme več let staro seme. Če se lan seje samo za seme, ga je dosti na oral poldrugi vagán, sicer pa 2 vagána in pol ali tudi 3 in 4 vagáne; lan je toliko lepši in dalji kolikor gosteje ga seješ.

Konoplje. Kaljivost semena: 2 do 3 leta. Zemlja: rahlja, globoka, srednjo mero vlažna in dobro pognojena, plevéla očiščena. Čas setve: od srede majnika do prvih dni rožnika. Ker tiči radi zobljejo konopneno seme, ga je treba dobro z zemljo pokriti, pa vendar ne pregloboko, ker sicer rad gnjije, zato naj se, ko je povlečeno bilo, še povalja.

Krompir. Kaljivost: 1 do 2 leti. Čeravno se skor v vsaki zemlji dobro obnaša, mu vendar naj bolje tekne bolj pešena kakor debela zemlja, globoko izorana. Sadi se, kadar je sonce zemljo ogrelo, tedaj mesca majnika. Naj bolje stori krompir, če se ne sadi prepljito, ne tedaj spod poltretji pavec, pa tudi ne pregloboko, ne čez 6 pavcov globoko; tudi naj se krompir, kateri po strani kalí poganja, pljitviše sadi kakor tisti, kateri navzgor poganja.

Pesa. Kaljivost semena: 4 do 6 let. Zemlja: rahlja, globoka, precej dobra. Čas setve: naj bolje od srede malega travna naprej. Semena za oral 6, 8 do 10 funtali 7000 do 8000 sajenic (flanc).

Repa. Kaljivost 2 do 4 leta. Zemlja kakor za peso; seje se po požetem ječmenu ali pšenici, tedaj mesca malega serpana. Za pol pavca ali za pavec naj pride seme pod zemljo. Semena se potrebuje za oral 6, 8 do 10 funtov.

Korenje. Kaljivost: 2 do 4 leta. Zemlja: dobra, globoka, dobro zrahljana. Seje se, kadar več ne zmerzuje, tedaj proti koncu sušca do srede malega travna, pokrije naj se seme za pavec ali poldrugi pavec.

Zelje. Kaljivost 3 do 6 let. Zemlja: globoka, dobro gnojna, dobro zrahljana, naj bolje tekne mastni gnoj (človečjek) zraven vsake jame, kamor pride sajenica. Sajenice (flance) se izrežajo na sončnatih, vetra obvarovanih gredah; po poldrugi čevelj saksebi naj se presadé mesca rožnika.

Metelka (nemška detelja, lucerna). Kaljivost se ohrani 3 do 4 leta. Zemlja za metelko naj bo naj manj poldrugi čevelj ali 2 čevlja globoka; sponaša se sicer tudi v slabeji zemlji, vendar naj bolje v zemlji, ktera ima nekoliko laporja ali apnice; tudi v ilovici, če ni premokra, dobro tekne. Seje se od malega travna do rožnika, vendar se dá skozi celo poletje na dobro pognojeno in dobro povlečeno njivo sejati. Semena se potrebuje za oral 18, 20 do 24 funtov; pokrije naj se pavec ali poldrugi pavec.

Detelja turška (esparseta). Kaljivost 3 do 5 let. Zemlja: če tudi pusta, da je le spodnja suha, lapornata ali apnata, zato se ji bregovi in gore iz apnjenka na sončnih krajih dobro priležejo. Seje se med ječmen, oves, grah in grahoro, pa tako vmes sejanega semena ni treba povleči. Semena se potrebuje za kamnitne kraje okoli 2 vagána za oral; k večem poldrugi pavec naj se spravi pod zemljo.

Detelja štajarska. Kaljivost 2 do 3 leta. Zemlja: bolj vlažna kakor suha, precej sprijeta, dobro pognojena in dobro zrahljana; gnjilovce naj ima deteljše naj manj pol čevlja, še bolje je, ako je je več. Seje se ali proti koncu zime na sneg med ozimine ali mesca sušca med jare žita, namreč ječmen ali oves, pa koj za njimi. 18, 20 do 25 funtov semena se potrebuje za oral zemlje; seme naj precej pljito pride pod zemljo; naj bolje je ga povaljati.

Detelja bela. Kaljivost 2 do 4 leta. Tudi v slabi zemlji raste ta zadovoljna deteljica, vendar se ji priležete naj bolj nekoliko vlažna peščena zemlja in pa rahleja ilovica. Vse drugo je kakor pri štajarski detelji.

Detelja laška ali rudeča. Kaljivost 1 do 3 leta. Zemlja kakor za belo deteljo. Seje se z ajdo vred, in zgodaj spomladi daje potem ta detelja dobro opresno (frišno) klajo. Seje se je kakor štajarska in ravno tako naj se dene precej pljito pod zemljo.

Hmelj. Iz dobrega hmeljnika naj se vzamejo močne sadike z 8 do 10 očesi. Zemlja: le na Českem — nekteri mislijo — se dobí dober hmelj. Nad tem je pa le toliko resnice, da na Českem, posebno v Žatecu — že od nekdanj bolj marljivo in umno obdelujejo hmelj. Povsod,

kjer je kraj bolj gorák, na soncu in v zavetji, in če je zemlja dobra, mastna, pa po pesku dosto rahlja, ne premokra in za 2 do 3 čevlje globoka, se hmelj dobro obnaša. Sadi se proti sredi majnika po 4 do 5 čevljev saksebi. Da sadika gotovo obrodi, naj se pustí 3 do 5 korenin; na oral se sadi okoli 800 tacih sadík. Pokrije se z zemljo kakor terta po legi kraja.

Malih ptičic zakaj jih ni?

Odperto pismice na gosp. F. Šmidovo vprašanje.

Ena naših milih sestic iz Ljubljane, ki je srečno iz kletke pobegnila in k naši družbici nazaj prišla, nam je pravila, da na vprašanje Vaše: zakaj se to zimo tako malo ptičkov in sploh pevalic vidi, ki druge leta vendar v teh krajih prezimujejo, so se čuli mnogoteri odgovori.

Ker pa pravega vzroka si ljudje ne bodo eden drugemu povedali zato, ker jih je morebiti sram, da bi resnico odkrili, nam ne zamerite, da se prederzujemo svoj kljunček vtikati v to reč in Vam na Vaše vprašanje pravi odgovor dati.

Veste pač, častiti gospod, da nam je krilatim stvaricam prostost naj dražji dar in da si na vso moč prizadevamo, da bi si jo ohranile; al prekanjena dvonožna stvar, ktera se „človek“ imenuje — ne zamerite nam tega izreka, da jo tako po svojem zarobimo — vé našo slabost in radevednost v svoj dobiček obračati, in tako se godí, da brez števila naših sestic v njegove zanke pade in prostost zgubi. Al človek ni zadovoljen, da nam le prostost vzame; on je nam celó vojsko na smert in življenje v vaših krajih napovedal.

Znano je, da veliko tisuč in tisuč naših sestic, ki so poleti v bolj severnih deželah varno zavetje in hrano imele, se proti zimi v bolj južne kraje podaja, da bi tam ložej prezimile. Po dolgem potovanju trudne in gladne, v ljubljansko okolico pridši, jih planjava in močvirje h kosilec vabi — al to je za-nje huda. Tisuč in tisuč naših sestic se poloví in podavi, da še na mizi marsikterega berača se pečene truplica naših sestic ne pogrešajo. — Le nekterim se toliko prizanaša, da jih človek hipoma ne podavi ampak jih žive prodaja. Pojte v jeseni pod Trančo v Ljubljani in prepričali se boste, da že fantalini, ki komaj hlače nosijo, teržujejo z 20 in še več šopki mertvih in z velikim številom živih v kletkah zapertih sirotic.

Še huje se je pa to zimo prav blizo Ljubljane godilo. Tu si je trinožstvo vaših bratov nekaj izmislilo, kar zasluži očitno v črne bukve zapisano biti. Nekdo, ki je za mali denar si pravico prilastil, da nas uboge stvarice loviti in daviti sme, je v družbi enakomislečega tovarša prvi krajec letošnje hude zime v svojo lakomnost obernal in mrež na kupe nastavil, tam pa tam zernja potresel, nas uboge živalice, ki nas je zima in huda lakota terla, zavrato vabil in tako naših sestic, ne le modroslovcov vrabcov, temuč brez razločka pevalic, po več sto na dan polovil in zadel — le iz zgol kervoločnega veselja! Čmu so postave, ako se sme tako ravnati?

Kaj mislite, da nas je modri stvarnik le zato vstvaril, da bi ljudem pečenke bile? Lahko prerajate, da ni mogoče, da bi se mogle pri takošnjem vsakoletnem trinožstvu tako množiti, da bi nas v vaših krajih vseskozi mergolelo. Kar nas uide vaši sili, nas podavi Lah. Na milijone gré naših sestic vsako leto na tako vižo pod zlo in zato je nas od leta do leta manj.

Ali morebiti mislite, da vse tice, ktere ob zimi potujejo drugam, se potem v bolj gorkih krajih zopet družijo in množijo? Kdo je nek porok za to? Kteri naravoslovec je to že zapazil? Resnično vam povemo, da naj večí del odletavnic in sploh pevalic, ktere bivajo čez poletje v vaših in bolj severnih krajih, se le v teh krajih družijo in

množijo, in če tudi do vroče Indije odletavajo, tam ne več. — Odkod hočete potem nadomestnja?

Kaj pa, ko bi se kadaj našemu rodu ta terdoserčnost tako priskutila, da bi zapustil take kraje na veke? Saj nas tako nič kaj prav ne mika pri vas še biti. Vaši gojzde so od leta do leta redkejši — puste goličave pa niso vabilne za prebivališče takih živalic, kakor smo me. Kervoločnost silna nas sili, si drugod varnega zavetja za se in svoje mlajše iskati, sadne drevesa gosencam, polje pa merčesom prepušati. — Naj bodo potem le krokarji in vrane vaše pevalice, in ako vas bo še kakošna zgubljená kadaj obiskavala, bote jo za spomin imeli, da v teh krajih je nekđaj za nas prijetno bilo in nas je mergolelo vse polno.

Ne zamerite nam, častiti gospod, da smo se prederz-nile tako odkritoserčno govoriti. Prosimo Vas pa, ker vemo, da ste milega serca, da nam pomagate; ako kaj za nas storiti zamorete, rešiti nas presilnega preganjanja. Hvalježne vam bomo potem na Vašem vertu gosence trebile in Vam veselo juternico popevale.

Milosti Vaši se priporoča

odbor preganjanih ptičkov

v bukovji blizo Bokavce.

Natoroznanstvo in ljudska omika.

Spisal Šimen Šubic na Dunaji.

6. pismo.

Razložil sem ti, dragi moj, da vera je perva in poglavna podlaga vsega življenja človeškega; vidil si pa tudi, da pri mladini se koj v prvih letih vnema živa radevednost, ki je iz začetka zgolj poželenje, da bi vse imela, potem pa želja, da bi vse zvedila: kako in zakaj se vse tako godí in kaj so veličanski prikazki v natori. Spoznali smo potrebo keršanskega poduka in prepričali se, da ga natoroznanstvo ne poterjuje samo, ampak da tudi spolnuje mladini tiste iskrene želje, po kterih, če ne dobí pravih natoroznanskih zapopadkov, se je pa krivi primejo, kteri so ji dostikrat v vsem življenji napoti.

Vsak mi bo poterdil, da mora človek naj pred za bližnje potrebe skerbeti, preden misli na druge daljne, to je, kdor hoče čez derečo grapo, mora berv imeti ali most, da ne pride pobit na uni kraj ali da ga voda ne vzame. Most pa, ki ga izreja potrebuje, je jezik. Po jeziku se prevažje sv. vera, pa tudi natoroznanstvo in vsaka druga znanost v posestvo duhá. Otrok se sicer navadi govoriti od staršev in od pestern, toda ta jezik je le za perve potrebšine, ne pa, da bi mogel pri tem vse uke s pridom poslušati preden si s posebnim ukom in s pridnim branjem v maternem jeziku ni prilastil obširnešega jezikoznanja. To je vzrok, da se narodi poganjajo za svoj jezik in ga obdelujejo pridno, ker jezik je pot, po kteri se širi ljudska omika. V maternem jeziku se morajo tedaj začeti prvi uki, in dokler ni materni jezik dobro uterjen, naj se mladina ne sili veliko s ptujimi. Še mi je v spominu iz mladih let, ko so nas klečat gonili ali sicer kaznovali, če se je kdo prederznil po domače s svojim tovaršem v šoli govoriti. Kaj pa je bil nasledek tacega napčnega strahovanja? — neka zmes, ki ni bila ne slovenska ne nemška. Potem so nas v latinščino vpregli; pisali smo latinsko, pa še nismo prav poznali ne vezi ne duha tistega jezika, ki smo ga mogli v latinščino predstavljati. To so se pač kola lomile! Zdaj ima pri nas vsak narod pravico in dolžnost, se učiti svoj jezik; sedaj se je izreji mladine odperla prava pot, ktere zapustiti ne more, ako hoče napredovati. Še le, ko je znanje maternega jezika dostojno uterjeno. Še utegne mladina s pridom ptujega jezika podstopiti. Jezikov je pa dan današnji, ko so narodi med seboj v mnogoverstni potrebni in koristni zavezi, silno potreba; vsakemu je potrebna znanost maternega in tudi tistega jezika, ki ima v njegovi deržavi naj večjo veljavnost; kdor hoče celó v ptuje dežele, mora znati tudi jezike tistih dežel, v kterih kaj išče.